

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 316.01:316.47

ПАРТНЕРСТВО ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДСЬКИХ РУХІВ ЯК ДІЄВИЙ МЕХАНІЗМ НАКОПИЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ У СУСПІЛЬСТВІ

Варинський В.О.

Одеський державний університет внутрішніх справ

У статті розглядаються поняття механізм та політичний механізм формування та накопичення соціального капіталу у суспільстві. Показано проблемне поле понять. Проаналізовані основні підходи до визначення механізмів формування соціального капіталу та його складові. Обґрунтовано, що система політичних механізмів є гнучким інструментом регулювання загальнодержавних, регіональних, приватних та особистих інтересів через певні структури органів публічної влади, корпоративні органи забезпечення їх реалізації в межах законів та відповідно до своїх функцій.

Ключові слова: соціальний капітал, політичні механізми, партнерство, довіра, громадські рухи, активний соціальний діалог, влада, демократичні принципи управління.

Метою статті є визначення політичних механізмів формування і накопичення соціального капіталу у результаті оптимального партнерства держави і громадських рухів у суспільстві.

Поняття «механізм» запозичене політичною наукою з природничих дисциплін та технічних наук. Проблемне поле аналізу понять «механізм» («політичний механізм») може бути сегментоване на такі послідовні складові: 1) семантичний та функціональний аналіз загальнонаукового поняття «механізм» та його значення в понятійно-категоріальному апараті суспільствознавчих наук; 2) окреслення кола явищ, для яких поняття «механізм» є пояснювальною моделлю; 3) вирізнення із вищезгаданого загального кола явищ його частини – політичних явищ, щодо яких поняття «механізм» слугує євристичним концептом; 4) формулювання видового (щодо поняття «механізм») поняття «політичний механізм» для аналізу політичних явищ. Такий опис проблемного поля пропонується за аналогією із розробленою Т. Альбердою сегментацією поля аналізу категорії «правовий механізм» [1, с. 64].

Щодо будь-якого виду діяльності термін «механізм» означає організовану послідовність взаємопов'язаних і цілеспрямованих дій, здійснюваних у певному порядку визначеними суб'єктами. Але на відміну від техніки, соціальні механізми – не стільки фізичне явище, скільки сукупність прав та обов'язків, визначених ними зміст і характер діяльності індивідів і груп.

Поняття «механізм» як концепт має широке поле застосування і, набувши наукового статусу, стало практично незамінним як модель пояснення (функціонування) цілої низки явищ. Воно укріпилося в понятійно-категоріальному апараті низки наук – від математичної логіки до соціальної антропології. Проникло це поняття також і в політологічний дискурс, але детальний дескриптивний аналіз інтеграції поняття «механізм» у політичну науку з подальшим перетворенням на євристичний концепт «політичний механізм» є в сучасній вітчизняній науці значною теоретичною прогалиною. Помітним є факт, що західна суспільствознавча (в тому числі й політична) наука тримається дещо осторонь запровадження в активний науковий обіг «технічного» поняття «механізм».

Теоретики держави та права традиційно оперують категорією «механізм держави», якою охоплюють сукупність органів державної влади. Дослідники проблем державного управління аналізують категорію «державний механізм управління», зокрема В. Малиновський визначає механізми державного управління як «сукупність засобів організації управлінських процесів та способів впливу на розвиток керованих об'єктів, що базуються на принципах наукової обґрунтованості, об'єктивності, цілісності, узгодженості з використанням відповідних методів управління, спрямованих на реалізацію цілей державного управління» [2, с. 103].

Поняття «політичний механізм» є адекватним дослідницьким інструментом, котрий дозволяє розглянути процеси досягнення конкретних політичних цілей, не виходячи за рамки теорії політичних систем. Поняття «політичний механізм» порівняно недавно з'явилося в політологічній лексиці, проте цей термін має значний пізнавальний потенціал і широкі можливості для якісного політологічного аналізу. У той же час багатьох авторів, що використовують поняття «політичний механізм» у своїх дослідженнях, трактують його вельми вільно, часом некоректно. У наукових виданнях, а тим більше в публіцистиці допускається зміщення понять «метод», «механізм», «технологія», що суперечить науковому осмисленню політичної практики.

Найчастіше термін «політичні механізми» трактується гранично широко щодо різних видів політичної діяльності, що дозволяє вкладати різний зміст у це поняття. Дослідники вкладають у це поняття кілька значень. Так, М. Корнев, визначаючи «політичний механізм», вказує, що: 1) він є засобом реалізації державної політики та конкретних завдань державного управління; 2) зміст і характер політичних механізмів визначається політичним режимом конкретної країни, оскільки в ньому втілюються всі засоби і методи здійснення політичної влади [3].

Політичний механізм можна розглядати з позиції діяльностного підходу. Погоджуємося з А. Мрішук, яка визначає його як сукупність різних видів діяльності політичних суб'єктів, а також способів їх взаємовідносин, формальних і неформальних пра-

вил і процедур, гарантованих міжнародним і національним правом. Відповідно, визначальним для формування політичних механізмів незалежно від сфери їх реалізації є конкретні політичні цілі [4].

Заслуговує на увагу формулювання політичного механізму, запропоноване Н. Любкіною, котра також виходить із діяльничого підходу: політичний механізм – упорядкована діяльність, за допомогою якої досягається поставлена мета; будь-які політичні механізми – інструмент досягнення політичних цілей; вони є внутрішньо взаємопов'язаною сукупністю компонентів системи, що виражає єдність політичних і правових норм, інститутів, порядку і правил діяльності, спрямованої на досягнення поставлених політичних цілей в сучасній суспільно-політичній практиці. До функцій політичного механізму Н. Любкіна відносить функції правового, структурного та ціннісного регулювання, а також класичні функції менеджменту. Зокрема: 1) правове регулювання означає здатність держави здійснювати свою діяльність на основі права та передбачає розробку і прийняття нормативно-правових актів, коригування чинного законодавства, законодавче закріплення або заборона природно сформованих порядків; 2) структурне регулювання означає здатність вирішувати поставлені політичні цілі за допомогою створення та введення нових, закріплення (або заборони) існуючих організаційних структур, соціальних інститутів, спеціальних організацій; 3) ціннісне регулювання, виконуване політичним механізмом, полягає в цілеспрямованій зміні соціальних цінностей, включаючи норми поведінки соціуму [5, с. 14].

Отже, політичний механізм можна визначити як:

- сукупність засобів реалізації державної політики, конкретних завдань державного управління, сукупність певних управлінських процедур, прийомів, об'єднаних на основі дотримання принципів, серед яких визначальними, такими, що формують їхній характер, є відповідальність, легітимність, законність, гласність, відкритість, науковість та ін. [6];

- сукупність видів діяльності суб'єктів, гарантованих законом і включених у динаміку практично-політичних відносин, які охоплюють усі стадії розвитку та функціонування політичної системи [7];

- практику реалізації управлінських процедур: розробку, прийняття та реалізацію рішень; регулювання політичних криз і конфліктів; аналіз та оцінка результатів і наслідків прийнятих рішень [8].

Звернемо увагу на специфіку політичного механізму, з'ясовану дослідницею А. Козловою. Вона вбачає її в тому, що політичний механізм опирається на державну владу (або орієнтується на її нейтралізацію), яка передбачає відносини панування та підпорядкування між взаємодіючими акторами, і в основі якої лежать примус і право, котрі освячують легітимне насилля [9, с. 28].

Система політичних механізмів, як слушно зауважує Л. Приходченко, попри відносну самостійність, є гнучким інструментом регулювання загальнодержавних, регіональних, приватних та особистих інтересів через певні структури органів публічної влади, корпоративні органи забезпечення їх реалізації в межах законів та відповідно до своїх функцій [10].

На думку автора статті, політичний механізм – це система дій політичних інститутів і

організацій, яка призначена для перетворення властивостей, характеристик, інших параметрів суспільного (соціального, економічного і власне політичного) розвитку в необхідному напрямку. Структурно політичний механізм має вхідну ланку (політичні організації та інститути, що одержують установку на напрямок розвитку) та вихідну ланку – політичні організації та інститути, поєднані з громадськими організаціями та інститутами, що забезпечують перетворення властивостей, характеристик, інших параметрів суспільного розвитку в необхідному напрямку. Організація зворотного зв'язку є невід'ємною частиною політичного механізму.

Будь-який механізм виробляє процес змін об'єкта. Це значить, що його дія не обмежується якимось одним моментом, а продовжується досить тривалий час, і в цьому проміжку може бути розбита на частини, відповідні частинам вихідного процесу. Отже, дія механізму може бути представлена як процес.

Структура політичного механізму обумовлюється: 1) політичною волею керівництва країни або політичними вимогами суб'єктів політичної діяльності; 2) сукупністю правових норм, що регулюють певні види діяльності політичних суб'єктів і визначають правовий статус державних органів; 3) сформованими взаєминами суб'єктів політичного процесу під час досягнення поставлених політичних завдань; 4) характером політичних цілей, який впливає на змістовну сторону політичного механізму.

Політичні механізми у широкому значенні можна визначити як засіб досягнення політичних цілей. Також їх можна розглядати як сукупність різних видів діяльності політичних суб'єктів, а також способів їх взаємовідносин, формальних і неформальних правил та процедур, гарантованих міжнародним і національним правом, які реалізуються відповідно до визначених політичних цілей.

Розглянувши зміст категорії «політичний механізм», доцільно перейти до аналізу безпосередньо політичного механізму соціального капіталу. Потреба такого аналізу зумовлена тим, що, на думку автора роботи, розвиток усієї соціальної системи безпосередньо пов'язаний із рівнем та якістю соціального капіталу.

Поняття «політичний механізм формування соціального капіталу» у вітчизняній політичній науці відсутнє. Певним кроком до формування такого концепта є підхід вітчизняної дослідниці проблематики державного управління О. Сидорчук, яка виділяє концепт «державний механізм формування соціального капіталу». Під ним дослідниця розуміє штучно створену складну систему, призначену для досягнення поставлених цілей щодо генерування складових соціального капіталу, яка має визначену структуру, сукупність правових норм, методи, засоби, інструменти державного впливу на об'єкт управління [11, с. 8]. Звернемо увагу, що О. Сидорчук уперше у вітчизняній науці було запропоновано узагальнену модель державного механізму формування соціального капіталу і окреслено його головні елементи (методи; важелі; інструменти; правове, нормативне та інформаційне забезпечення, політика).

Нині відсутні науково обґрунтовані відповіді щодо питання нагромадження «соціального капіталу»: чи це процес природний і багатівіковий (пов'язаний із традиціями, ментальністю) або ж може бути прискорено сформованим? На дум-

ку автора статті, процес накопичення соціального капіталу надзвичайно тривалий і трудомісткий. Як і фінансовий капітал, соціальний капітал швидше наростає там, де він вже є. Там же, де його немає, він накопичується або дуже повільно або зовсім не зростає. Розгубити ж його можна відносно швидко. Від фінансового капіталу соціальний відрізняється в одному суттєво – його не можна позичити, він не виникає миттєво передачею. Його цілеспрямоване формування і нагромадження в просторі міжособових, міжгрупових зв'язків і стосунків дає змогу знайти шлях до гармонізації політичних, соціальних, економічних інтересів, покращити можливості їх раціонального вираження на державному рівні. Наявність соціального капіталу безпосередньо впливає на досягнення стабільності в суспільстві та сприяє демократичному розвитку, а його відсутність, роз'єднаність гальмує розвиток громадянського суспільства. Нестача соціального капіталу порушує соціально схвалювані зв'язки між групами населення, ускладнює взаємодію та кооперацію між ними, скорочує легальні економічні можливості та соціальні ресурси і відкриває шлях до асоціальної поведінки, тому вагомим чинником асоціальних явищ в Україні (поряд із іншими соціально-економічними чинниками) є дефіцит соціального капіталу [12, с. 142]. Дослідження способів його накопичення, методів стимулювання виокремлюється, з огляду на вище сказане, у важливе дослідницьке завдання вітчизняної політичної науки.

У соціальному капіталі є три найважливіші компоненти: соціальні відносини як такі, завдяки яким індивіди можуть мати доступ до ресурсів своїх партнерів у спілкуванні; обсяг і якість доступних ресурсів партнера спілкування; відносини взаємності обміну.

Соціальний капітал має особливу природу, інші закони та закономірності розвитку; він формується на основі жертвованості громадян; він зростає залежно від того, наскільки його витрачають. Отримані надбання перебувають у власності всього суспільства; його може використати не лише той, хто напружує його за рахунок власного часу, енергії, здібностей і талантів, а також будь-який інший громадянин, який активно включився в процес його виробництва. Людина накопичує соціальний капітал у спільній творчій діяльності з іншими людьми все своє життя, передає його іншим людям в різних формах. У вигляді мудрості життя, матеріалізованих результатів праці, що слугують прикладом для здійснення соціально значущих вчинків. Якщо індивідуальний соціальний капітал людини не став цінністю для інших людей, не отримав визнання і попиту в суспільстві, то він і не є таким. Із моменту громадського визнання індивідуальний соціальний капітал починає свій істинний рух у суспільстві, отримуючи можливість стрімкого розвитку та зростання.

На думку автора статті, політичні механізми формування соціального капіталу – це конструйована суб'єктами політики система, призначена для генерування соціального капіталу, яка має визначену структуру, сукупність правових норм, методи, засоби, інструменти державного та позадержавного впливу на суб'єктів та об'єкти політики. Можна виділити три напрямки формуван-

ня соціального капіталу: ріст (індивідів); зв'язки (міжду членами одного співтовариства чи групи інтересів); встановлення зовнішніх контактів (із іншими співтовариствами чи групами інтересів).

Механізми формування соціального капіталу можна розділити на механізми формування та закріплення соціальних норм, включаючи і норми соціальної взаємодії; механізми формування соціальної довіри. Україна є у пошуку як механізмів першої групи, так і другої. Зокрема, постають проблеми: 1) пошуку нових форм взаємодії органів державної влади та інститутів місцевого самоврядування з громадянським суспільством; 2) налагодження системи інформування населення про діяльність влади, намагання забезпечити сталій зворотній зв'язок між інститутами влади та громадянами у рамках формування культури державно-громадського управління; 3) можливості використовувати механізми та інструментарію електронної демократії на центральному і місцевому рівнях державного управління; 4) запровадження механізмів громадської експертизи; 5) впровадження інших сучасних діалогових форм політичної комунікації.

Систематична взаємодія громадських організацій із органами державного управління та інститутами місцевого самоврядування утворює постійну й різнобічну комунікацію між владою та громадянами, забезпечує такий дефіцитний в умовах нашої країни сталій зворотній зв'язок, а через його – налагоджені канали й отримання управлінням своєчасних реакцій суспільства на дії або бездіяльність влади, що становить важливий стимул її вдосконалення [13]. Проте нині відсутня дієва система залучення громадян до розробки управлінських рішень. Традиційні форми взаємодії (відділи по роботі із зверненнями громадян) втрачають свою актуальність, а більш сучасні форми, такі, як реалізація громадянами своїх прав щодо управління територією через участь у діяльності громадських рад при органах виконавчої влади та місцевого самоврядування, не мають достатньої підтримки. Найзручнішою для громадян формою впливу на місцевий розвиток залишається участь у виборах місцевих рад, у той час як у європейських країнах запорукою успішного розвитку виступає активний соціальний діалог влади з населенням у різних його формах.

Однією з форм такого діалогу є створення громадських рад при органах виконавчої влади. Це звична практика країн, що сповідають демократичні принципи управління.

Партнерство держави та громадських рухів слугує не лише зміцненню існуючого громадянського суспільства, а накопиченню соціального капіталу та подальшому його розширенню. Розвиток соціального капіталу через активізацію участі населення в суспільному житті є важливою частиною концепції громадянського суспільства. Один із найважливіших аспектів соціального капіталу полягає в здатності до створення об'єднань і до взаємодії. Ця здатність зумовлена культурною специфікою, ступенем довіри. Взаємодія держави та громадянського суспільства є максимально продуктивною, коли держава та громадянське суспільство зрілі, а громадяни – соціально активні. Це є пріоритетними завданнями, на досягнення яких мають бути спрямовані всі основні ресурси країни.

Список літератури:

1. Альберда Т. Г. Механізм як загальнонаукова і правова категорія («правовий механізм») / Т. Г. Альберда // Молодий вчений. – 2013. – № 2 (02). – С. 64-68.
2. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління: вид. 2-ге, доп. і випр. / В. Я. Малиновський. – К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. – 254 с.
3. Корнев М. О. О политических механизмах регулирования общественных отношений / М. О. Корнев // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.tstu.ru/education/elib/pdf/st/2005/kornevs.pdf> – Назва з екрана. – Дата звернення: 29.07.2013.
4. Мрищук А. А. Политические механизмы противодействия внешним угрозам национальной безопасности России / А. А. Мрищук // Право и безопасность. – 2009. – № 4 (33). – С. 149-157.
5. Любкина Н. А. Политический механизм противодействия коррупции в современной России: автореф. дис. ... канд. полит. наук: 23.00.02 / Наталия Андреевна Любкина; Московский государственный технический университет им. Н. Э. Баумана. – М., 2012. – 25 с.
6. Корнев М. О. О политических механизмах регулирования общественных отношений / М. О. Корнев // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.tstu.ru/education/elib/pdf/st/2005/kornevs.pdf> – Назва з екрана. – Дата звернення: 29.07.2013.
7. Лесечко М. Значення соціального капіталу в організації місцевого самоврядування / М. Лесечко, О. Сидорчук // Вісник Центр. виборч. комісії. – 2008. – № 2 (12). – С. 58-64.
8. Приходченко Л. Л. Політичний та інституційний механізми державного управління: узгодження інтересів / Л. Л. Приходченко // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Електронне фахове видання. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. – № 2 (38). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuaa.kharkov.ua/e-book/apdu/2010-2/doc/1/02.pdf> – Назва з екрана.
9. Козлова А. В. Политические механизмы обеспечения безопасности государства в экономической сфере: автореф. дис. ... докт. полит. наук.: 23.00.02 / А. В. Козлова; Рос. гос. соц. ун-т. – М., 2009. – 47 с.
10. Приходченко Л. Л. Вказ. електронне видання.
11. Сидорчук О. Г. Механізми формування соціального капіталу: державно-управлінський аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / О. Г. Сидорчук; Нац. акад. держ. управління при Президентові України. Львів. регіон. ін-т держ. управління. – Л., 2007. – 21 с.
12. Левчук Н. М. Асоціальні явища як наслідок дефіциту соціального капіталу в Україні / Н. М. Левчук // Український соціум. – 2011. – № 1. – С. 135-147.
13. Круглашов А. М. Громадські ради як комунікатор між владою та організованою громадськістю: регіональний досвід і потенціал розвитку / А. М. Круглашов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dif.org.ua/ua/commentaries/expert_opinion/anatolii-kruglashov/grtencial-rozvitku.htm – Назва з екрана. – Дата звернення: 09.05.2015.

Варинский В.А.

Одесский государственный университет внутренних дел

ПАРТНЕРСТВО ГОСУДАРСТВА И ОБЩЕСТВЕННЫХ ДВИЖЕНИЙ КАК ДЕЙСТВЕННЫЙ МЕХАНИЗМ НАКОПЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНОГО КАПИТАЛА В ОБЩЕСТВЕ

Аннотация

В статье рассматриваются понятия механизм и политический механизм формирования и накопления социального капитала в обществе. Показано проблемное поле понятий. Проанализированы основные подходы к определению механизмов формирования социального капитала и его составляющие. Обосновано, что система политических механизмов является гибким инструментом регулирования общегосударственных, региональных, частных и личных интересов через определенные структуры органов публичной власти, корпоративные органы обеспечения их реализации в пределах законов и в соответствии со своими функциями.

Ключевые слова: социальный капитал, политические механизмы, партнерство, доверие, общественные движения, активный социальный диалог, власть, демократические принципы управления.

Varinski V.A.

Odessa State University of Internal Affairs

PARTNERSHIP OF THE STATE AND PUBLIC MOTIONS AS AN EFFECTIVE MECHANISM OF SOCIAL STOCK ACCUMULATION IS IN SOCIETY

Summary

In the article concepts are examined mechanism and political mechanism of forming and social stock accumulation in society. The problem field of concepts is shown. The basic going near determination of mechanisms of forming of social capital and his constituents is analysed. It is reasonable, that the system of political mechanisms is the flexible instrument of adjusting of national, regional, private and personal interests through the certain structures of organs of public power, corporate organs of providing of their realization within the limits of laws and in accordance with the functions.

Keywords: social capital, political mechanisms, partnership, trust, public motions, active social dialogue, power, democratic principles of management.